

Sempre que per la meua geografia de lectures vinc a topar amb texts del caràcter del present, l'ànima se m'esmicola i turbulenta. La sensació ja em va assaltar en el seu moment llegint les pàgines que desgranava Luisa Muraro a *El Dios de las mujeres*, on la voluptuositat de les formes que s'evocaven en un llenguatge que "casi" era el meu, après de l'estudi de la Bíblia i la història dels cristianismes, i en menor grau de la teologia, em colpia intensament i despertava en mi un sentit de meravella i expectació, i sí, també de gelosia, de desig. Si aleshores em vaig sentir així, el text de Cristina Campo, *Sentits Sobrenaturals*, en què em centraré en aquestes línies, m'ha posat encara més en la tessitura: el "casi" hi batega amb contraccions molt més furioses (l'esquitx de referències bíbliques i aquest *pneuma* que hi regalima) i la necessitat de digerir-lo, de fer-lo meu, de traduir-me'l m'és una necessitat esperonadora. Ahora, però, el desig tremola esporuguit i angoixat davant el segon dels temors dels que ella parla, el de restar massa carnal. La pujada als núvols, al Sinai del text, m'atrau i a la vegada em fa sentir vertigen, i em pregunto si no seré jo la velleta del text, la de les ungles ennegrides i llargues, disposada a aferrar-se al cim de Déu deixant un reguitzell de sang en el seu ascens... Les meves ungles, però, possiblement no ho són tant, de llargues. Amb què em subjectaré jo a aquestes alçades que imagina Cristina Campo? Podré jo seguir els nervis d'aquesta arquitectura? "El temor a restar massa carnal" del que parla Cristina Campo, però, és diferent del meu: el d'ella recull la denúncia de l'abisme entre la transcendència i la immanència; el meu, el respecte vers el discerniment (no trobo paraula més apropiada) que transpira el text.

Em confesso, doncs, en un difícil estar en transició que, n'estic segura, no he conclòs al intentar donar forma a la multitud de ressonàncies que les paraules de Cristina em desperten i generen. Ressonàncies que vibren en

la clau del que considero el meu bagatge teològic, des del qual parlaré, i amb el que intentaré fer mediació. Per orientar-me en aquests paratges, doncs, faré un recorregut molt personal, a l'estil de la conversa inacabada, que intentaré animar amb cartes de navegació rebudes en el meu propi transitar en els recintes sacres del segle.

Mística, intimitat amb la divinitat, metamorfosi. Renovació dels sentits. Teofàgia. Sensualitat transcendent. Aquestes són les conjugacions que més em ressonen... o que em dissonen. Començaré la meua travessia per la primera, perquè si hagués de definir el text amb alguna paraula diria que aquest és, en primer terme, porta gran de mística. Ella em portarà a les altres conjugacions.

Iniciaré, doncs, l'ascens per aquesta ruta. Amb aquesta, amb la mística, hi tinc una relació curiosa, o més ben dit, simptomàtica. La meua tradició protestant, a la qual em vinculo i que m'és molt estimada, té una relació més aviat negativa amb la mística, especialment en els àmbits del protestantisme il·lustrat fill dels mètodes històrico-crítics. Aquí el/s text/s bíblic/s és estudiat, pesat, traduït, mesurat, analitzat, seccionat i tornat a enganxar. L'exegesi feminista, encara que amb un sentit més holístic que també despleguen altres aproximaments exegètics, fa també del text el seu objecte d'estudi, i per tant, també el quirata. El text i sempre el text. I no en renego pas, d'aquesta tradició. Però curiosament (o no tant) on vaig trobar la bastida de la teologia que més m'afinano va ésser en els meus estudis bíblics i seminarístics. Intuïcions, esbossos, apuntaments, sí; és clar que sí. Però mai el *què* amb aquella claredat sobirana paladejada en femení. El *què*, el sentit (sobrenatural?), la revelació em va retrunyir a les vísceres quan en vaig llegir la beneïda formulació: teologia en llengua materna. En això he estat víctima i botxí de la meua experiència i tradició il·lustrada protestant, doncs, oblidant a voltes altres realitats significadores i plenes. També de la meua especialització bíblica i no dogmàtica o fonamental, que haig de reconèixer, és minsa.

Trobar-ne la formulació, doncs, em va provocar sorpresa i delit, però també gelosia i desig. I cerca. On era aquella “teologia en llengua materna” en la meua tradició?

Sempre que em paro davant aquesta pregunta, m’acompanya la imatge d’aquella divina saviesa que no va trobar lloc on plantar tenda (la presència, la *shekina*) i que se’n va tornar a allà d’on venia, deixant però un indeleble rastre al seu pas, prenyant els racons interns i externs més impenables amb infinits germinars. Potser aquest sigui un judici massa cru, a la vegada que evident, i aplicable a tota tradició religiosa, per quant està orientada “a” però mai arriba “a”: al que apunta és massa gran. Però era en la mística on ara se’m situava l’alenar del diví amb força, “allò que és de Déu” que diuen, i és aquesta la que vaig voler cercar en el meu bagatge. Penso que malgrat no tota “teologia en llengua materna” es mística, sí existeix, però, un inevitable fil conductor que les uneix ambdues, i era aquest fil el que jo volia trobar. On és la mística en la meua genealogia?

Però ai! Protestantisme i mística no són companys ben avinguts, almenys pel que fa al segle passat: la mística no ha trobat on fer estatge en la tradició protestant més recent. La coneguda com *teologia dialèctica* venia a semblar un abisme insondable a la vegada que intransitable entre el Totalment Altre i el totalment això, és a dir, entre Déu i l’èsser humà, només superable per iniciativa, revelació, divina. A aquesta banda de la línia: tots. En aquella: Ell. Què solitari s’hi deuria sentir! D’aquí doncs l’enorme èmfasi del protestantisme en aquella paraula tan grossa, però que només es pot xiuxiuejar fluixet, com aquell ventijol suau de l’Horeb (1Re.19:11-13): gràcia. En el límit de l’abisme, sobre el “no” de l’èsser humà, irrompia el “sí” de Déu. Però la fossa quedava servada, i només l’*extra nos* podia fer la visita.

Ara bé, de les fonts de l’experiència interna, de l’*intra nos*, és on ve a pouar la mística, que quedava per tant, desguarnida i oblidada en la meua tradició: engalanada amb els

millors vestits per participar del banquet, quedava però castigada en un racó.

Dic, però, que la mística sí va assistir a les bodes primeres com a dama d'honor: en els orígens sí que hi era. Aquí, com Cristina, em deixaré bressar en els braços de la nostàlgia dels orígens i evocaré el meu segon, el de la Reforma, essent, però, conscient que tot origen (i especialment els dels cristianisme) tendeix a revestir-se d'un sagrat mantell de dignitat i de mite més o menys ben intencionat. És aquí on vull edificar un primer pont.

“Salvació” és una paraula que al llarg dels segles, com metàfora rovellada, ha perdut aquella capacitat d'obrir horitzons que tenia als inicis. Als púlpits es predica i els llibres de teologia n'estan plens. Els moviments neo-carismàtics (del grec *chárisma*, paraula tan, tan maltractada) semblen prometre-la com a cosa fàcil, sense considerar-ne els riscos. En la frontissa entre una època i la següent, sovint no sabem articular-la vitalment. De què parlem quan diem “salvació”? “Renovació dels sentits” em sembla una nomenclatura ben encertada per parlar-ne, la intimitat amb la divinitat, l'ocasió de la metamorfosi: formulacions que són una alenada d'aire que també estan en els orígens de “salvació”, o de “justificació”, com se sol parlar de la salvació en l'àmbit protestant, i que en són vehiculadores, expandidores de sentit.

Gosaré fer aquí un gir poc ortodox i potser fins i tot massa encasellat, a risc d'ésser dissonància. Parlaré de la vessant mística de la salvació/justificació/renovació dels sentits, i ho faré, com deia, cavant en els meus orígens tradicionals, és a dir, en el dir sobre Déu i l'ésser humà que ha produït el pensament luterà: parlaré de la justificació com *theosis*¹. Perquè en la meua cerca de components místics en la tradició protestant, la primera figura a la qual em vaig tombar va ésser la de Luter. I aquí la hi vaig trobar: desnudrida per la memòria, sempre tan selectiva, però respirant encara.

Entre la multitud d'imatges que Luter usa per a parlar de la relació del que és humà amb el que és diví, n'hi ha una bellíssima i preciosa, abundosa, de mística nupcial. Es tracta de l'"alegre intercanvi i dol"², que poso en els fonaments de la teologia de la justificació. En aquesta teologia, gràcia i do són els dos elements que intervenen en la "regeneració dels sentits" del creient. Deia Luter que en la nostàlgia de Déu (la cerca de salvació/justificació), que agermana conscient o inconscientment (això ho dic jo), ambdós no son conferits només a través de Crist (el desig del Diví, en acusatiu a la vegada que genitiu) sinó "en" Crist i "amb" Crist. Mentre la gràcia implica l'aspecte tradicionalment forense del protestantisme, el do implica l'efectiva inhabitació de Crist en el qui creu/cerca, obrint així un procés de regeneració en el qual el creient/cercador participa activament. Malauradament, el desenvolupament ortodox de la teoria ha fet primer l'aspecte de gràcia, mentre que el "do", la companya ineludible, ha caigut al fons dels nostres baguls més polsegosos.

Però és el do, paraula entranyable, perquè el do es dona de les entranyes, fins i tot des de les de Déu, el principi actiu que resta i "habita" en qui cerca i que capitalitza el procés de renovació, la transcendència articulada de forma horitzontal i vertical. És el do divinitzador, doncs, la divinització de l'ésser humà, el que pot dir-se que degota en la teologia de la justificació, que ve a fer visible de forma determinada la universal presència del diví. Aquest cos que és habitat i que habita; la *theosis*, el diví en mi. La vessant mística.

L'oblit o minimització del component místic en la teologia de Luter és, al meu entendre, un dels indicis més fefaents d'una forma de teologia que ha oblidat l'experiència liminal, experiència sovint (encara que no sempre) femenina, i que ha resultat un cert empobriment no només de l'espiritualitat protestant, sinó que ha ajudat a engrandir encara més el penya-segat més escarpat del cristianisme: la relació (l'ètica) amb el cos. I aquí un altre dels elements

que habiten el text de Cristina al meu entendre: la nostàlgia del cos, el dolor fantasma de la asèptica amputació. I un altre pont.

Perquè mística és ètica. Definir què és exactament mística és una tasca que des d'un inici en bona mesura està abocada al fracàs. Passa de fet el mateix amb el gènere literari de l'"apocalíptica", tan orfe de sentit en el nostre temps, però amb qui la mística té un estret emparentament, i del que Cristina pren bona nota; la visió del vident aboca justament a la possibilitat d'un altre simbòlic que vol impactar en l'ara i aquí, no en un més enllà que en els relats hebreus no té sentit. Per natura, la mística és fugissera i no es deixa capturar en paraules. Quan se l'invoca, es sol pensar senzillament amb la *unió divina* (com si es pogués pensar "senzillament"!), però la mistagògia a què convida es tradueix en molt més que la fruïció d'una experiència subjectiva i individual. La mística convida a participar d'una activitat creadora i a apropiarse-la com a sentit de vida; esbossa per tant una vessant transformadora, una ètica. L'experiència mística que empeny a crear i re-crear l'univers real i simbòlic en què ens movem, una experiència que convida a fer de la regió liminal perifèria cèntrica. A això, crec, és el que es refereix Dorothee Sölle, una de les teòlogues del darrer terç del segle XX que més seriosament ha reflexionat sobre la mística, quan uneix en una mateixa frase "mística i resistència", en el que ella considerarà l'obra de la seva vida: *Myistik und Widerstand: "Du stilles Geschrei"*, traduït a l'anglès com *The Silent Cry: "el crit silenciós"*. Crit silenciós que és regeneració dels sentits.

Arribada a aquest single, faré via en el que em queda de camí cap a aquesta altra paraula gran, que em pesa i que em provoca sentiments ambigus. Teofàgia. Aquesta cal paladejar-la bé (més del que encara he aconseguit paladejar-la), i no espantar-me de com em fa pessigolles i cruiximents en els llavis. És ella la que més dissonància em suscita, perquè em ressonen aquí velles disputes teo-

lògiques de les que no puc (o potser no vull) oblidar-me. Menjar i ésser menjada en aquest pa, degustar i ésser degustada en aquest vi. Deixaré aquí que el símbol m'acotxi, i s'expandeixi no només en la dolcesa del pa i en el regust del vi, sinó en la celebració comunitària, en la comunió de memòria i record. Com més propera al fet, més fresca la memòria, la tautologia mimètica que diu Cristina, i certament, la saliva que ungeix, les llàgrimes, el cos d'aquell penjat en la creu, la empremta humana compartint l'espai de la divina és el que els testimonis van tocar i del que després en feren memòria. L'oblit de la immanència, del cos, és el que en les aules de teologia se sol anomenar l'ascendència del Crist de la fe sobre el Jesús històric, qui va tocar, partir i beure. I són els sentits d'aquesta carn i d'aquest cos, la sensualitat transcendent, els que busquem ressuscitar i fer nostres.

Quan escric aquestes línies, en el calendari litúrgic (*leiturgia*, el culte del poble) ens trobem en la darrera setmana d'Advent. Advent és expectació, vinguda, morada, anunci d'encarnació; en el cicle d'aquest any la darrera setmana es troba sota el signe de l'anunciació i l'acolliment (Lc. 1:26-38). I encarnació és amb el que tancaré aquest sojorn; trobo que és clau rectora del text de Cristina: "l'espiral de la encarnació".³

Perquè l'encarnació no és un fet aïllat, metafísic, irrepetible, misteri clos sobre si mateix, relació eternament circular entre tres. És dansa constant que es repeteix en els nostres cossos, narrativa sempre oberta que ens situa en els límits del penya-segat des del que inevitablement hem de caure. Veritat fonamental: no hi ha teologia sense cos. Veritat fonamental: aquest cos que és cristomòrfic. No hi ha possibilitat de santedat fora del cos. Els anuncis dels profetes, la vall d'ossos (Ez. 37:1-14) i els somnis d'ancians i joves parlen de carnalitat, i els sospirs, les carícies, ens porten totes a aquest punt: que són els sentits de la carnalitat els que hem de regenerar en aquesta sensualitat transcendent que ens envolta.

Data de recepció de l'article: desembre de 2011. Data d'acceptació: gener 2012.

Paraules clau: Mística — *theosis* — salvació/justificació/regeneració dels sentits — Luter

Keywords: Mysticism — theosis — Salvation/Justification/Regeneration of the senses — Luther

notes:

¹ Recorro aquí a les propostes de la teologia luterana finesa, molt en contacte amb l'església ortodoxa. Per saber-ne més: Carl Braaten y Robert W. Jenson, *Union with Christ. The New Finish Interpretation of Luther*. Cambridge, 1998.

² Martin Lutero, *Obras*. Edició preparada per Teófanés Egidio. Salamanca: 1977, p. 160-61. La imatge es troba desenvolupada a l'article 12 de *La llibertat del cristià*. "(...) Crist i l'ànima s'identifiquen en un mateix cos: béns, felicitat, desgràcia i totes les coses de l'un i de l'altre es fan comuns. El que pertany a Crist es fa propietat de l'ànima creient; el que l'ànima posseeix es fa pertinença de Crist (...)". [Traducció meua sobre la versió castellana citada].

³ Lisa Isherwood, "The Embodiment of Feminist Liberation Theology: the Spiraling of Incarnation", *Feminist Theology* 12.2 (2004), p. 140-156.